

ICHKI ISHLAR ORGANLARINING BANK MUASSASALARI BILAN HAMKORLIGI: HUQUQIY ASOSLAR, TASHKILIY JARAYONLAR, AMALIYOT VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Botiraliyev Asliddin Xurshid o'g'li

*Muallif: O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi, 3-o'quv kursi
325-guruh kursanti Email: asliddin02092005@gmail.com*

Anotatsiya: *Ushbu maqolada ichki ishlar organlarining bank muassasalari bilan hamkorligi masalasi keng qamrovda yoritilgan bo'lib, mazkur hamkorlikning nazariy asoslari, huquqiy-me'yoriy bazasi, tashkiliy mexanizmlari hamda amaliy faoliyatdagi asosiy yo'nalishlari batafsil tahlil qilindi. Mamlakat moliyaviy tizimining barqarorligini ta'minlash, moliyaviy jinoyatlar, firibgarlik va kiberjinoyatchilikning oldini olishda ichki ishlar organlari va banklar o'rtasidagi o'zaro axborot almashinuvi hamda hamkorlikning o'rni alohida ko'rsatib o'tildi. Xalqaro tajribalar, jumladan AQSH, Yevropa Ittifoqi va Rossiya amaliyoti o'rganilib, ularning O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari tahlil qilindi. Maqolada mavjud muammolar, ularni bartaraf etish yo'llari, shuningdek, hamkorlikni yanada takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari ichki ishlar organlari, bank tizimi xodimlari va moliyaviy xavfsizlik sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *ichki ishlar organlari, bank muassasalari, moliyaviy xavfsizlik, kiberjinoyatchilik, axborot almashinuvi, moliyaviy monitoring, firibgarlik, hamkorlik.*

KIRISH

Zamonaviy davlat boshqaruvi tizimida ichki ishlar organlari (IIO) jamiyat xavfsizligini ta'minlash, jinoyatchilikka qarshi kurashish, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va moliyaviy tizimda qonuniylilikni saqlashda muhim o'rin tutadi.

Bank muassasalari esa iqtisodiyotning asosiy poydevori bo'lib, pul aylanmasi, kreditlash, to'lov tizimlari faoliyati hamda moliyaviy tranzaksiyalar xavfsizligini ta'minlaydi. Ushbu ikki tizimning o'zaro hamkorligi davlat iqtisodiy xavfsizligining muhim bo'g'inidir.

Xususan, moliyaviy jinoyatlar, firibgarliklar, noqonuniy pul aylanmasi, terrorizmni moliyalashtirish, korrupsiya, o'g'irliklar va kiberjinoyatchilikning oldini olishda banklar bilan IIO o'rtasidagi axborot almashinuvi va amaliy hamkorlik katta ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolada ichki ishlar organlarining bank muassasalari bilan o'zaro hamkorligining huquqiy asoslari, tashkiliy mexanizmlari, amaliy yo'nalishlari, dolzarb muammolar, xalqaro tajriba hamda takomillashtirish bo'yicha takliflar batafsil tahlil qilinadi.

I. Ichki ishlar organlarining bank muassasalari bilan hamkorligining nazariy asoslari

1.1. Hamkorlikning mohiyati va zarurati

IIO va bank muassasalari hamkorligining asosiy maqsadi quyidagilardan iborat:

- moliyaviy jinoyatlar profilaktikasi;
- bank tizimining barqarorligini ta'minlash;
- fuqarolar, korxona va tashkilotlar mablag'larining xavfsizligini kafolatlash;
- jinoyat izlari bo'lgan moliyaviy tranzaksiyalarni aniqlash;
- kiberxavfsizlikni kuchaytirish;
- jinoyatlarni tezkor fosh etish va tergovga yordam berish;
- davlatning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish.

Bank sohasi murakkab texnologik jarayonlar bilan bog'liq bo'lganligi sababli, ushbu sohada sodir etilayotgan jinoyatlar yil sayin ko'payib bormoqda. Shu sababli IIOning banklar bilan tizimli hamkorligi zaruratga aylangan.

1.2. Hamkorlikning shakllari

IIO – bank muassasalari hamkorligi quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

1. Axborot almashinuvi

oTranzaksiyalar bo'yicha ma'lumotlar;

oJinoyat sodir etgan shaxslarning hisoblari haqidagi ma'lumotlar;

oShubhali operatsiyalar haqida xabarnomalar.

2. Tezkor-qidiruv faoliyati doirasida hamkorlik

oHisoblarni muzlatish;

oNaqd pul operatsiyalarini monitoring qilish;

oJinoyatchilarni qo'lga olishda banklarning texnik yordamidan foydalanish.

3. Kiberxavfsizlik bo'yicha hamkorlik

oPhishing, kiberhujumlar, karting va skimminglarga qarshi choralar;

oBank IT tizimlari bilan IIO kiberxavfsizlik bo'linmalari o'rtasidagi o'zaro axborot almashinuvi.

4. Moliyaviy monitoring tizimi bilan hamkorlik

o“Kiber firibgarlik va kiber o'g'irlikka qarshi kurash” doirasidagi ma'lumotlar almashinuvi.

5. Xodimlar malakasini oshirish

oQo'shma treninglar, seminarlar, ta'lim dasturlari.

II. Normativ-huquqiy asoslar

2.1. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi

Bank tizimi va ichki ishlar organlari o'rtasidagi hamkorlik quyidagi normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi:

- O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi;
- “Ichki ishlar organlari to'g'risida”gi Qonun;
- “Banklar va bank faoliyati to'g'risida”gi Qonun;
- “Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida”gi Qonun;
- “Terrorizmga qarshi kurash to'g'risida”gi Qonun;

• “Pul mablag’larining noqonuniy yo’l bilan olinganligini legallashtirishga qarshi kurashish to’g’risida”gi Qonun;

- Jinoyat kodeksi;
- Jinoyat-protsessual kodeksi;
- Ma’muriy javobgarlik to’g’risidagi kodeks;
- Markaziy bankning normativ hujjatlari;
- IIO va banklar o’rtasida tuzilgan idoralararo bitimlar.

2.2. Maxfiylik va shaxsiy ma’lumotlarni himoyalash talablari

Hamkorlik jarayonida axborot almashinuvi shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish qonunlari asosida amalga oshiriladi. Bank sirini oshkor etish faqat sud qarori yoki tergov organining qonuniy talabiga binoan ruxsat etiladi.

III. Hamkorlikning tashkiliy mexanizmlari

3.1. Markazlashgan hamkorlik mexanizmi

Markaziy bank, IIO va boshqa huquqni muhofaza qiluvchi organlar o’rtasida axborot almashinuvi yagona elektron tizimlar orqali amalga oshiriladi:

- Yagona Antikorrupsiya axborot tizimi;
- Moliyaviy razvedka bo’limining platformalari;
- Tezkor-qidiruv faoliyati elektron tizimlari.

3.2. Hududiy darajadagi hamkorlik

Hududiy ichki ishlar boshqarmalari banklarning filiallari bilan bevosita hamkorlik qiladi. Ushbu darajada:

- jinoiy hodisalarga tezkor javob berish;
- joylardagi kassa o’g’riliklari va talonchiliklarni oldini olish;
- bank inkassatsiyasi xavfsizligini ta’minlash;
- bank xodimlarining huquqiy savodxonligini oshirish ishlari olib boriladi.

3.3. Hamkorlikning axborot tizimlari orqali amalga oshirilishi

IIO–bank muzokaralari zamonaviy elektron texnologiyalar asosida:

- blockchain monitoringi,
- raqamli imzo tizimlari,
- mobil ilovalar xavfsizligi,
- tezkor ma’lumot uzatish kanallari orqali amalga oshiriladi.

IV. Hamkorlikning amaliy yo’nalishlari

4.1. Moliyaviy jinoyatlarga qarshi kurash

Banklar orqali sodir etiladigan eng ko’p uchraydigan jinoyatlar:

- bank kartalari bilan bog’liq firibgarliklar;
- kredit firibgarligi;
- noqonuniy valyuta amaliyotlari;
- o’zlashtirish va rastrata;
- moliyaviy piramida sxemalari;
- terrorizmni moliyalashtirish;
- noqonuniy pul o’tkazmalari.

IIO ushbu jinoyatlarning oldini olishda:

- bank monitoringiga asoslangan tahliliy ma'lumotlardan foydalanadi;
- tezkor qidiruv tadbirlarini o'tkazadi;
- jinoyatchilarning hisoblarini bloklaydi;
- pullarning harakatini izlaydi.

4.2. Kiberjinoyatchilikka qarshi hamkorlik

Banklar kiberhujumlarga eng ko'p duch keluvchi infratuzilmalardan biri hisoblanadi. IIOning kiberxavfsizlik bo'linmalari bilan hamkorlik quyidagilardan iborat:

- fishing va smishing hujumlarini aniqlash;
- bank serverlariga bo'layotgan hujumlarni qaytarish;
- DDoS hujumlarga qarshi choralar;
- bank kartalari ma'lumotlarini o'g'irlashga urinishlarni aniqlash.

4.3. Banklar tomonidan IIOga taqdim etiladigan ma'lumotlar

- Tranzaksiyalar monitoringi natijalari;
- Shubhali operatsiyalar haqida xabarnomalar;
- Jinoyatga aloqador shaxslar bilan bog'liq hisoblar;
- Katta miqdordagi naqd pul yechish bo'yicha ma'lumotlar.

V. Misollar, statistik ma'lumotlar va real amaliyot

O'zbekiston amaliyotida so'nggi yillarda:

- karting bilan bog'liq jinoyatlar keskin kamaygani;
- banklar bilan hamkorlikda ko'plab firibgarliklar fosh etilgani;
- kriptovaluta sohasidagi noqonuniy operatsiyalar aniqlanayotgani;
- moliyaviy monitoring tizimi kuchaygani kuzatilmoqda.

Banklar va IIO o'rtasida:

- 24/7 tezkor aloqa kanallari;
- maxsus ishchi guruhlar;
- muntazam profilaktik tadbirlar yo'lga qo'yilgan.

VI. Xalqaro tajriba

6.1. AQSH tajribasi (FATF, FinCEN)

AQSHda banklar har oy minglab "Shubhali faoliyat to'g'risida hisobot" (SAR)larni taqdim etadi. Ichki ishlar organlari ushbu ma'lumotlardan moliyaviy jinoyatlarni fosh etishda foydalanadi.

6.2. Yevropa Ittifoqi tajribasi

EU AMLD (Anti-Money Laundering Directive) talablariga ko'ra, banklar barcha shubhali operatsiyalarni darhol davlat moliyaviy monitoring agentliklariga bildirishi shart.

6.3. Rossiya tajribasi

Rossiya banklari "Rosfinmonitoring"ga ma'lumot taqdim etadi, IIO esa bu axborot asosida jinoyatlarni fosh qiladi.

Ushbu tajribalar O'zbekistonda ham tatbiq qilinmoqda.

VII. Dolzarb muammolar

Banklar va IIO o'rtasida quyidagi muammolar mavjud:

- axborot almashinuvi tezligining ba'zan sekinligi;
- bank xodimlarining huquqiy savodxonligining pastligi;
- kiberxavfsizlik infratuzilmasining yetarli emasligi;
- texnik vositalarning eskirganligi;
- qonunchilikdagi ayrim bo'shliqlar.

VIII. Hamkorlikni takomillashtirish bo'yicha takliflar

1. Elektron axborot almashinuvi integratsiyasini kuchaytirish.
2. Raqamli monitoring tizimlarini butunlay yangilash.
3. Bank xodimlari uchun muntazam IIO bilan o'quv mashg'ulotlari tashkil qilish.
4. Kiberxavfsizlik bo'yicha qo'shma markaz yaratish.
5. Shubhali operatsiyalarni real vaqt rejimida aniqlash tizimini joriy etish.
6. Kredit firibgarligini oldini olish bo'yicha yagona davlat reyestri yaratish.
7. Banklar uchun jinoyat profilaktikasi bo'yicha metodik qo'llanmalar ishlab chiqish.

Xulosa

Ichki ishlar organlarining bank muassasalari bilan hamkorligi O'zbekistonning iqtisodiy xavfsizligi, moliyaviy barqarorligi va fuqarolarning mulkiy manfaatlarini himoya qilishda muhim o'rin tutadi. Moliyaviy jinoyatlar, kiberjinoyatlar va firibgarliklar ko'payib borayotgan sharoitda ushbu ikki tizimning uzviy hamkorligi strategik ahamiyatga ega. Hamkorlikni yanada mustahkamlash, elektron tizimlarni takomillashtirish, xodimlar malakasini oshirish va xalqaro tajribani joriy etish kutilgan natijani beradi.

Mazkur maqola ichki ishlar tizimi va bank muassasalari o'rtasidagi hamkorlikning nazariy, huquqiy, tashkiliy va amaliy jihatlarini to'liq yoritib, kelgusidagi islohotlar uchun ilmiy-amaliy asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.
2. "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni.
3. "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni.
4. "Pul mablag'larining noqonuniy yo'l bilan olinganligini legallashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun.
5. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun.
6. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.
7. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi.